

УДК 378.1

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.91514

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ І ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДСЕСТЕР У ВНЗ УКРАЇНИ І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

© Т. І. Кир'ян

Стаття містить аналіз впровадження форм і засобів особистісно-орієнтованого навчання в процесі підготовки майбутніх медичних сестер у медичних ВНЗ сучасної України. Висвітлені основні аспекти змісту особистісно-орієнтованого навчання, пов'язаного із компетентнісним, культурологічним, аксіологічним підходами. Розглянуто різні аспекти розвитку особистості студентів під час навчально-го процесу. Показано вплив навчання на формування особистості майбутніх медичних сестер

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, майбутні медсестри, вищі медичні навчальні заклади України

1. Вступ

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття відбулися принципові зміни в системі підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України. Значною мірою це зумовлено набуттям Українською державою статусу самостійної й незалежної країни та входженням вищої освіти України до європейського освітнього простору. Принципи європейської освіти проголошені і дедалі більше імплементуються як своєрідні дорожівкази удосконалення й перебудови вищої освіти в Україні. Одним з найважливіших, якщо не головним, з цих принципів є орієнтація всього навчально-виховного процесу на особистість студента. Цей принцип є особливо вагомим для вищої медичної освіти, яка готує фахівців, що працюють з людьми, а тому особистісний аспект підготовки стає тут визначальним. Орієнтація медичної освіти України згідно з цим принципом охопила й підготовку майбутніх медичних сестер. Треба зазначити, що згідно з Законами України про вищу освіту (2002, 2014 рр.) підготовка медичних сестер віднесена до вищої медичної освіти (І–ІІ рівнів акредитації). Процес підготовки фахівців у вказаному аспекті потребує дослідження як складник реформування вищої медичної освіти України.

2. Літературний огляд

У педагогічній літературі України проблема особистісно-орієнтованого навчання став останнім часом предметом жвавого обговорення. Досить багато уваги приділяється загальним аспектам проблеми (можна назвати узагальнюючу роботу С. І. Подмазіна [1]). Існують збірки статей з особистісно орієнтованого навчання у медичній освіті [2]. Особистісно-орієнтоване навчання привертає увагу не лише вітчизняних, а й закордонних дослідників [3–5]. Проблема підготовки медичних сестер також викликає увагу дослідників, слід вказати на праці В. Лісового [6], О. Кравченко [7], М. Шегедин [8]. Втім, бракує окремого розгляду специфіки особистісно орієнтованого навчання в процесі підготовки медсестер у вищих медичних навчальних закладах України.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є розкриття основних педагогічних аспектів становлення особистості майбут-

ніх медичних сестер у процесі особистісно орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах України на межі ХХ–ХХІ ст. Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні задачі:

1. Висвітлені основні аспекти змісту особистісно орієнтованого навчання.
2. Розглянуто форми й засоби розвитку особистості майбутніх медичних сестер під час навчального процесу.
3. Описано напрями впливу особистісно орієнтованого навчання на розвиток особистості майбутніх медичних сестер.

4. Суть особистісно-орієнтованого підходу до навчання та особливості формування особистості майбутніх медсестер

Орієнтація на особистість студента, її становлення й розвиток має міжнародне визнання. Те ж саме стосується й реформування процесу підготовки медичних сестер. Львівське комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти (2009), визначило особистісно-орієнтоване навчання як «розширення можливостей окремих студентів, нові підходи до викладання та навчання, ефективну підтримку структури посібників і програм, більш чітко орієнтованих на студентів» [9]. У Бухарестському комюніке (2012) європейські міністри знов повторили своє «зобов'язання сприяти студенто-центрованому навчанню у вищій освіті» [10].

На реформування процесу підготовки медичних сестер в Україні мали вплив Единбурзька декларація (Шотландія, 1988 р.) рішення Всесвітнього саміту з медичної освіти (1993 р.), Лісабонська конвенція (1997 р.), Болонська декларація (Берген, Норвегія, 2005 р.), у яких визначені шляхи реорганізації системи охорони здоров'я в Україні. Розвиток сучасної медичної освіти спрямовано на підготовку висококваліфікованих лікарів і медсестер, які мають відповідати високому рівню розвитку медичної науки й запитам суспільства.

За визначенням М. Шегедин, Н. Мудрик, сестринська справа або медсестринство – це галузь медичної науки про потенційні й існуючі проблеми в індивідуальному та громадському житті, які формуються під впливом зовнішніх чинників, та шляхи їх

розв'язання медичними сестрами в межах своєї компетенції в системі охорони здоров'я [8].

У кінці 90-х ХХ ст. – на початку ХХІ ст. одним із стратегічних напрямів реформування медичної освіти було визнано компетентнісний підхід, основними компонентами якого стали «компетенції» і «компетентності», серед яких для формування майбутніх фахівців важливою є «професійна компетентність». Як зазначає С. У. Гончаренко [11], професійна компетентність фахівців, які ведуть професійну діяльність у системі «людина-людина», визначається не лише базовими знаннями та вміннями, а й ціннісними орієнтаціями фахівця, мотивами його діяльності, усвідомленням себе в навколишньому середовищі, стилем поведінки, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу.

Професійну компетентність медичної сестри розуміють також як сукупність професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей, що визначають внутрішню готовність здійснювати професійну діяльність на основі кваліфікаційних вимог та морально-етичних норм [7].

Компетентнісний підхід не має змоги повністю реалізуватися без культурологічного. Культурологічний підхід уможливує трактувати професійну підготовку майбутніх медичних сестер як сукупність культурних складників у контексті широкого культурного підґрунтя соціуму з урахування культурної ситуації, що склалася в певний історичний період. Реалізувати ідеї компетентнісного й культурологічного підходу покликана медична етика як вид професійної етики, що виробляє принципи регулювання взаємостосунків і норм поведінки медичних сестер. Основними цінностями медсестринської етики є милосердя, гуманність, любов і турбота, співчуття, доброзичливість, працьовитість, чемність.

Водночас у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів широкого впроваджується аксіологічний підхід, починаючи з 90-х років ХХ ст. Аксіологічний підхід спрямований на формування професійної етики майбутніх медсестер і передбачає гуманістичну орієнтацію освіти, що ґрунтується на набутті соціокультурного досвіду. Відповідно до аксіологічного підходу людина розглядається як найвища цінність суспільства. З позицій цього підходу медична сестра – це особистість, яка розвивається через оволодіння медичною культурою, медсестринською етикою як системою цінностей.

Сказане робить нагальним впровадження особистісно орієнтованого підходу до підготовки медичних сестер. Сутність особистісно орієнтованого навчання не викликає суперечок. Вона полягає у підпорядкуванні навчального процесу завданням «формування необхідних рис особистості, усебічного гармонійного розвитку тих, кого навчають, їхньої готовності до самореалізації» [7]. При цьому знання стають «матеріалом формування особистості, умовою її становлення» [7]. Головна особливість організації навчального процесу за умов додержання принципу особистісно орієнтованого навчання – орієнтація на власний досвід студента, на його світосприйняття, на набуті ним навички мислення і практичної діяльності. Нові знання за таких умов мають бути спрямовані

на постійне перетворення і розширення власного досвіду студента. Процес навчання з позиції студента повинний дорівнювати процесу набуття нового, важливого і цікавого для студента досвіду. Зрозуміло, що викладачу треба дбати про те, щоб досвід студента узгоджувався як з науковим змістом знань, які здобуваються, так і з цінностями й соціально вагомими цілями навчання. Треба також активно підтримувати студента в його саморозвитку й самоосвіті.

Медична освіта утворює певні специфічні можливості для реалізації цих завдань. Медицина є поєднанням наукових знань із практично ефективними вміннями, саме тому підготовка медичного працівника вимагає якомога більшої уваги до застосування отриманих у навчальному закладі фахових знань у практичній діяльності. Випускник медичного закладу повинен вміти розв'язувати як типові, так і нестандартні завдання, які виникають під час профілактики, діагностики, лікування та медичної реабілітації. Такі вміння мають бути вбудовані в особистий досвід, набутий медичним працівником у стінах навчального закладу.

Серед цих умінь Т. Недоводеєва [12] виділяє такі характеристики соціально-професійної групи медичних сестер, що сприяють вияву найважливішої ознаки медичної етики милосердя, – гендерна, соціально-рольова та інтерактивна.

Гендерна характеристика полягає в тому, що професія медсестри традиційно характеризується абсолютною перевагою таких жіночих якостей, які мають схильність проявляти милосердя до дітей, літніх людей, хворих.

Соціально-рольова ґрунтується на особистісних якостях медичної сестри і на вивченні досвіду роботи лікувально-профілактичних закладів.

Інтерактивна характеристика пов'язана з діяльністю з надання допомоги різновіковим групам пацієнтів, пацієнтам з різним соціальним статусом та багатоаспектним характером взаємостосунків у системі «медсестра – лікар», «медсестра – пацієнт» [12].

На думку Т. Недоводеєвої, милосердя медсестри трактується як готовність до відкритого діалогу з суб'єктом, який потребує медичної допомоги: це поєднання співпереживання, співчуття, співстраждання до хворого; моральних уявлень про любов до людей; добро, необхідність пробачення, терплячість, турбота про ближнього, надання реальної допомоги, прагнення діяти адекватно до своїх професійних знань і особистих почуттів [13].

Особистісна орієнтація вносить корективи до форм і методів медичного навчання, це стосується як традиційних форм і методів, так і інноваційних педагогічних технологій. Ефективним способом особистісного розвитку студента є проблематизація змісту навчання. Під час розв'язання неочевидних і близьких до реальних ситуацій завдань студенти не лише засвоюють нові знання, уміння та навички, а й формують власне професійне мислення. Формування й обговорення проблеми можливе під час лекції, коли студенти стежать за ходом думки викладача, і семінару, де студенти висуюють і обговорюють власні пропозиції. Така діяльність розвиває у студентів здібності самостійного бачення й формування проблем, перевірки

гіпотез, аналізу даних, розробки плану розв'язання проблеми. Близькою до проблемного навчання педагогічною технологією є технологія аналізу ситуацій. Медична практика забезпечує викладачів і студентів величезною кількістю ситуацій, які потребують аналізу. Зокрема, це розбір клінічних випадків, ситуації взаємодії лікарів та пацієнтів, підготовка й захист історії хвороби. Кожна з ситуацій, залучених до навчального процесу, характеризується певною мірою невизначеності, що змушує студентів зорієнтуватися щодо наявності в цій ситуації реальної проблеми, її змісту, виникає також потреба визначити своє особисте ставлення до ситуації, запропонувати варіанти розв'язання проблеми. Ефективним для розвитку особистості є груповий аналіз ситуацій, який дає змогу студентам подивитися на проблему з різних кутів зору, побачити різні можливості її розв'язання, виявити типові помилкові позиції, більш і менш ефективні рішення. Пошукова діяльність студентів під час занять передбачає застосування інтерактивних методів навчання. Інтерактивність – це режим діалогу з людиною чи інтелектуальною системою (комп'ютером). Інтерактивний метод у медичній освіті полягає у відтворенні медичних ситуацій для спільного їх аналізу й розв'язання. При цьому з об'єкта педагогічної активності студент перетворюється на суб'єкт взаємодії, а відповідно, на суб'єкт саморозвитку й самоосвіти. Паралельно зі знаннями він набуває й практичних навичок поведінки в тих чи інших професійних ситуаціях. Крім всього іншого, моделюється середовище професійного спілкування, формуються такі його якості, як відвертість, співпраця й взаємодопомога учасників, рівність їхніх аргументів, можливість взаємної оцінки й контролю, накопичення спільних знань.

Виховання милосердя здійснюється в ході засвоєння як теоретичного матеріалу з професійно-орієнтованих дисциплін, так і під час проходження практики у стаціонарних лікувальних закладах. Саме тут майбутні медичні сестри мають унікальну можливість, безпосередньо спілкуючись із пацієнтами, виявляти милосердя, відволікати хворих від фізичного болю, сприймати свою діяльність як духовно-моральне служіння, життєве призначення робити добро людям. Готують до такої професійної діяльності студентів спецтренінги з професійно-орієнтованих предметів, у центрі яких перебуває ситуаційна задача, що будується на фіксації визначених об'єктів, суб'єктів (лікар, медсестра, пацієнт (пацієнти)); стосунки, що складаються між ними; сукупність дій (операцій) у компетенції медсестри. Водночас кожна ситуаційна задача включає в себе різні варіанти прояву майбутніми медсестрами милосердя вербальними способами («будь ласка, не хвилюйтеся, хвилинку почекайте, не бійтеся, це не так страшно, потерпіть секунду, все вже закінчилося, будьте здорові, це так просто» тощо).

Спрямованість на формування висококваліфікованої медичної сестри, здібної проявляти милосердя, дає змогу також реалізовувати особистісно зорієнтований підхід через безпосередню участь студентів у ділових іграх під час проведення тренінгів, оскільки основний зміст ділових ігор будується на імітації реальних або умовних професійних ситуацій, програвання яких уможливорює майбутнім медичним сест-

рам через активну взаємодію приймати рішення, набувати конкретні знання, виробляти практичні вміння й набувати досвід соціального спілкування та прояву милосердя.

Ділова гра є вищою формою інтерактивного навчання. Вона є надзвичайно ефективною саме в умовах медичної освіти. Ділова гра – це не що інше, як імітація професійної діяльності, принципом якої є максимально наближена до реальної зовнішня обстановка. Підготовка до гри складається з розробки її сюжету, розподілу ролей, постановки цілей. Під час підготовки у студентів з'являється мотив для пошуку діагностичної інформації відповідно до ролей, які вони виконують, формуються навички роботи з інформацією. У діловій грі відтворюються типові, узагальнені ситуації, які виникають у медичних закладах, зокрема, ситуації взаємодії медичного персоналу між собою та з пацієнтами. Це дає змогу студентам побачити себе в різних професійних ролях і ситуаціях. Зокрема, майбутні медичні сестри опановують вміння говорити з пацієнтом, викликати його довіру. Перебуваючи в ролях медичної сестри й пацієнта, студенти, з одного боку, набувають практичних навичок допомоги хворому, з іншого боку, навчаються правильно описувати стан пацієнта, висловлювати симптоми захворювання, які потребують реакції з боку медичної сестри. Ігрова імітація виховує у студента-медика практичне вміння формувати оптимальний психологічний клімат спілкування з хворими та колегами по роботі; ефективно діяти за умов обмежених ресурсів – на амбулаторному прийомі в поліклініці, на швидкій допомозі, тощо. Студенти набувають навички професійного мислення, уміння нести відповідальність за свої дії, передбачати наслідки правильних або помилкових дій і рішень.

Формування особистості майбутніх медичних сестер здійснюється не лише засобами дисциплін професійного циклу, а й засобами соціально-економічних дисциплін. Такі дисципліни спрямовані на формування особистісних рис, серед яких:

- формування сучасного соціального ідеалу, що ґрунтується на принципах істини, добра, краси;
- виховання національної гідності, свідомого та шанобливого ставлення до законів держави та її символіки;
- формування культури поведінки, ділового та побутового етикету;
- формування толерантного та шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій, історії свого народу та інших народів;
- розвиток індивідуальних, творчих здібностей студентської молоді, забезпечення умов для її самореалізації.

Вихованню майбутніх медсестер із громадянськими та національно-політичними переконаннями покликаний насамперед курс історії України. Чільне місце у процесі формування всебічно розвиненої особистості посідають соціологічні, політологічні та філософські знання. Ці предмети сприяють вихованню національної самосвідомості, соціальної активності, політичної культури молоді. Важливе значення в процесі формування особистості майбутньої медичної сестри належить правовому вихованню й правовій освіті. Студенти повинні орієнтуватися в нормах

кримінального права, знати тлумачення всіх злочинів у сфері охорони здоров'я, оскільки незнання закону не звільняє від відповідальності.

Особистісно орієнтоване навчання у медичних навчальних закладах вимагає також всілякої підтримки й мотивування самостійної роботи студентів із набуття нових знань. Вся навчальна робота має готувати студентів до оволодіння методами й формами самостійної пізнавальної діяльності, бо майбутня професійна практика поставить перед випускниками завдання постійного розширення кола знань, інформованості у своїй галузі. Студент має усвідомити, що лише самостійно набуті знання стають насправді особистими і є основою самостійних і компетентних дій фахівця. Самостійна робота студентів-медиків має залучати роботу з літературою, реферування, анутовання корисних джерел, підготовку до доповіді, пошук інформації в Інтернеті, створення тематичних сторінок, діалог у соціальних мережах.

5. Результати дослідження

Особистісно-орієнтований підхід до навчання є обов'язковою складовою виховання професійних рис особистості медичних сестер. Його застосування уможливило формування у майбутніх медичних сестер таких рис особистості як терплячість, милосердя,

співчуття і співпереживання, які стають необхідними компонентами професійних вмінь та навичок. Без застосування цього підходу важко розраховувати на підготовку повноцінних фахівців в галузі медсестринської справи. Даний підхід до навчання повинен стати основоположним у професійній підготовці майбутніх медсестер.

6. Висновки

Підводячи підсумки, зазначимо, що особистісно-орієнтоване навчання має особливе значення у сфері вищої медичної освіти загалом і в підготовці майбутніх медичних сестер зокрема. Можна стверджувати, що розвиток особистості майбутньої медсестри є головною метою відповідної ланки сучасної медичної освіти, а також критерієм її ефективності. Вирішальна умова реалізації цієї мети полягає у здатності освітнього закладу спиратися в процесі навчання на особистий досвід студента, розширювати і збагачувати його. Основними напрямками особистісно-орієнтованого навчання медичних сестер було й залишається формування національно-патріотичних, морально-етичних та правових якостей особистості. Конкретизація цих загальних умов особистісно орієнтованого навчання потребує подальших досліджень.

Література

1. Подмазін, С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) [Текст]: автореф. дис. ... д-ра філософ. наук / С. І. Подмазін; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2006. – 34 с.
2. Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів [Текст]: мат. XIV міжнар. наук. конф. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова та ін. – К., 2014. – 141 с.
3. Raufelder, D. The Person-Oriented Approach in the Field of Educational Psychology [Text] / D. Raufelder, D. Jagenow, F. Hoferichter, K. M. Drury // Problems of Psychology in the 21-st Century. – 2013. – Vol. 5. – P. 79–88.
4. Bishop, J. J. An American Perspective on Person-Oriented Education [Electronic resource] / J. J. Bishop // Available at: <http://www.philosopheducation.com/index.php/en/catalogue-of-publications/statistics/89-original-articles/229-an-american-perspective-on-person-oriented-education>
5. Heikkila, A. Interrelations among university students' approaches to learning, regulation of learning, and cognitive and attributional strategies: a person oriented approach [Text] / A. Heikkila, M. Niemivirta, J. Nieminen, K. Lonka // Higher Education. – 2010. – Vol. 61, Issue 5. – P. 513–529. doi: 10.1007/s10734-010-9346-2
6. Лісовий, В. М. Основи сестринства [Текст] / В. М. Лісовий, Л. П. Ольховська, В. А. Капустник. – К.: ВСВ «Медицина», 2010. – 558 с.
7. Кравченко, О. Формування професійної етики майбутніх медичних сестер у навчально-виховному процесі медичного коледжу: методологічні підходи [Текст] / О. Кравченко // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – Вип. 38. – С. 218–221.
8. Шегедин, М. Б. Історія медицини та медсестринства [Текст] / М. Б. Шегедин, Н. О. Мудрик. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 328 с.
9. Комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту "Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі" [Електронний ресурс]. – Львівське Комюніке. – Режим доступу: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-procjes/lovenske-komyun%D1%96ke.html>
10. Використання нашого потенціалу найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс]. – Бухарестське Комюніке. – Режим доступу: <http://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/bolonskij-procjes/buxarestske-komyun%D1%96ke.html>
11. Гончаренко, С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 550 с.
12. Недоводеева, Т. А. Социально-педагогические условия воспитания милосердия у будущих медицинских сестер [Электронный ресурс] / Т. А. Недоводеева // Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=948
13. Недоводеева, Т. А. Воспитание милосердия у студентов медицинского училища [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Недоводеева. – Кострома, 2006. – 253 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Остапенко Н. М.
Дата надходження рукопису 16.11.2016*

Кир'ян Тетяна Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Голова циклової комісії української мови, Черкаська медична академія, вул. Хрещатик, 215, м. Черкаси, Україна, 18000
E-mail: tatyankiryan@ukr.net